

Схвалено до використання в освітньому процесі

Міфи радянської пропаганди: український вимір

**Навчальна програма інтегрованого курсу за вибором для
закладів загальної середньої освіти.
10 (11) клас.**

Рекомендована кількість годин для вивчення курсу – 35 годин на рік
(1 година на тиждень)

Навчальну програму схвалено до використання в освітньому процесі рішенням експертної комісії з громадянської та історичної освітньої галузі від 8 липня 2025 року (протокол №9). Відповідний гриф зареєстровано у каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № БО-0222-25

Програму створено у межах проєкту «Інструментарій для критичного викладання історії», що виконувався DVV International Ukraine та асоціацією «Нова Доба» за фінансової підтримки Федерального міністерства закордонних справ Німеччини. Читати більше тут: <https://www.competition.novadoba.org.ua/>

Партнери проєкту:

Спонсори проєкту:

Розробники: Елла Ситник, Людмила Махун
Рецензент: Петро Кендзьор
Координатор проєкту: Андрій Ферт

DVV International Ukraine, 2025

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
Завдання курсу	5
Компетентнісний потенціал курсу	7
Базові знання	10
Методика викладання курсу	10
Оцінювання	13
ЗМІСТ ПРОГРАМИ	16
РОЗДІЛ 1. Природа радянської пропаганди (10 год)	16
РОЗДІЛ 2. Канали та інструменти тоталітарної пропаганди (6 годин)	23
РОЗДІЛ 3. Образ України у радянській пропаганді. (навчальні проекти та практики) (19 год)	30
Міжпредметні зв'язки	51
Методологічний та практичний poradnik для вчителя	52

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна програма курсу за вибором «Міфи радянської пропаганди: український вимір» укладена відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (громадянської та історичної освітньої галузі), Закону України «Про освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», Концепції громадянської освіти в Україні, з урахуванням рекомендацій Ради Європи, викладених у Рамці компетентностей для культури демократії.

Україна упродовж тривалого часу переживає суперечливі й складні трансформаційні процеси, намагаючись звільнитися від спадщини тоталітаризму в економіці, політиці та національній самосвідомості. У період розгортання російсько-української війни агресор, що діє в «кращих» традиціях радянських часів, використовує пропаганду, як потужну ідеологічну зброю проти українського суспільства. На очах усього світу путінський режим веде неприховану, повномасштабну, інформаційно-психологічну війну з метою паплюження історичної пам'яті нашого народу, спотворення образу України й дегуманізації українців в уявленні світової спільноти, заперечуючи в такий спосіб наше право на створення та існування власної держави.

Радянське минуле – це історичний період, протягом якого тоталітарний режим системно впливав на формування суспільних цінностей, переконань, позицій та поведінки людей. У цьому контексті глибоке переосмислення радянської спадщини та ефективна протидія сучасним, російським, пропагандистським маніпуляціям, особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, стає ключовою складовою громадянської компетентності учнів/учениць в Україні.

Курс є інтегрованим, що відповідає вимогам часу. Він належить до варіативної складової Освітнього навчального плану, є курсом за вибором, створює додаткові умови для формування громадянської компетентності, водночас підсилюючи роль і можливості таких базових шкільних предметів гуманітарного спрямування як історія, правознавство, громадянська освіта, українська мова, література, мистецтво.

Курс є практико орієнтованим. Заняття мають бути організовані таким чином, щоб здобувачі освіти мали можливість вибудовувати власну траєкторію розвитку:

- «навчаючись у дії» – здобувати знання, поглиблювати розуміння подій та явищ під час практичних занять;
- «навчаючись взаємодії» – формувати комунікативні компетентності, співпрацюючи з іншими;
- «навчаючись вчитися» – аналізувати власний досвід, формувати нові знання;

- «навчаючись самореалізовуватися» – накопичувати впевненість у власних силах, розвивати здатність розпізнавати маніпуляції, відстоювати свою думку, протистояти небажаному впливу.

Курс покликаний: познайомити дітей з основами теорії та практики функціонування радянської тоталітарної пропаганди; допомогти учням навчитися розпізнавати політичну пропаганду та усвідомлювати деструктивні наслідки її впливу на суспільство; продемонструвати, як історичні механізми, стратегії та міфи радянської пропаганди трансформуються і активно використовуються сучасною російською пропагандою.

У цьому полягає **мета і призначення курсу** за вибором «Міфи радянської пропаганди: український вимір».

Завдання курсу

- формувати у здобувачів освіти повагу до людської гідності й самоповагу;
- сприяти становленню активної позиції щодо побудови демократичної, правової держави, підконтрольної та підзвітної своїм громадянам;
- мотивувати учнів до самостійного критично-конструктивного осмислення минулого і сьогодення;
- учити аналізувати інформацію, закріплювати ключові навички медіаграмотності;
- допомагати позбутися відголосків радянської пропаганди, успадкованих українським суспільством: войовничу політичну нетерпимість, чорно-біле бачення світу, звичку поділяти людей на «своїх» та «ворогів», нехтування правами людини;
- укріплювати віру в спроможність кожного змінювати суспільне життя на краще;
- підтримувати зв'язок учнів з місцевою громадою, сприяти залученню дітей до спільних із нею соціальних, культурних акцій, заохочувати до діалогу між поколіннями.

З усіх педагогічних принципів, окреслених Концепцією громадянської освіти в Україні, для курсу «Міфи радянської пропаганди: український вимір» найбільш актуальними є:

- *принцип гуманізму* – донесення до здобувачів освіти ідеї пріоритетності прав і свобод людини, поваги до приватності, значущості особистісної автономії, цінності кожної людини;
- *принцип демократичності* – виховання духу соціальної солідарності, справедливості, вміння конструктивно взаємодіяти у громаді і будувати суб'єктно-суб'єктні відносини з державою;
- *принцип зв'язку із практичною діяльністю* – орієнтація курсу на навчання здобувачів освіти цілком конкретним умінням та діям, зокрема вмінню

самостійно аналізувати різні ситуації, самостійно ухвалювати відповідальні рішення і діяти у правовому полі;

- *принцип зорієнтованості на позитивні соціальні дії* – набуття в процесі освоєння курсу позитивного досвіду соціальної дії, здатності спрямовувати свої зусилля на спільне благо, формування прагнення до позитивного іміджу активного громадянина незалежної держави;
- *принцип міждисциплінарності* – узгодження змісту програми курсу з метою та завданнями громадянської освіти, опора на «фонові знання» та навички, набуті здобувачами освіти в процесі шкільного навчання;
- *принцип плюралізму* – виховання розуміння того, що будь-який політичний екстремізм є неприйнятним;
- *принцип поєднання локального і глобального* – навчати здобувачів освіти бачити та цінувати зв'язок між індивідуальним і суспільним, родинним і національним, національним і загальнолюдським;
- *принцип розвитку особистісних компетенцій* – формувати у здобувачів освіти цінності, ставлення, уміння та навички, знання та критичне розуміння подій та явищ, розвивати у них самостійне критичне і творче мислення.

Програмою передбачені такі підходи до змісту та організації викладання курсу: мінімум нової «декларативної інформації»; максимум практики і самостійної роботи учнів; застосування раніше здобутих знань з історії та інших предметів гуманітарного циклу; використання можливостей локальної історії (мікроісторії) для ілюстрування та осмислення закономірностей радянського минулого; системна співпраця з місцевою громадою, громадськими організаціями, родинами, ЗМІ; опора на ключові (міжпредметні) компетентності.

Доцільно використовувати першоджерела пропагандистського характеру (загальнодержавні та місцеві документи) для аналізу їх впливу на життя мешканців місцевої громади за часів СРСР. Педагоги можуть самостійно підібрати першоджерела, необхідні для конкретного уроку. Додатковим ресурсом для підбору необхідних першоджерел є посібник: **«Як працювати з радянським минулим на уроках історії»**. За матеріалами конкурсу учнівських історичних проєктів **«Радянське минуле: (пере)осмислення історії»**, авторський текст – Наталя Шліхта, упорядники – Людмила Махун, Елла Ситник, Наталя Шліхта, передмова – Петро Кендзьор, Андрій Ферт, наукова редакція – Наталя Шліхта Київ, 2020. Режим доступу: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications/Posibnyk_final.pdf

Компетентнісний потенціал курсу

№	Ключова компетентність	Уміння та ставлення
1	Вільне володіння державною мовою	Уміння: - читати і розуміти створені чи перекладені та адаптовані державною мовою писемні джерела, авторські публікації на актуальні для суспільства теми; - розпізнавати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконання та маніпуляції; Ставлення: - готовність до критичного сприйняття інформації історичного та суспільно-політичного змісту
2	Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами	Уміння: - вести дискусію щодо основ розвитку держави та суспільства, засад демократії, прав і свобод людини; - спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією Ставлення: - повага до державної та рідної мови, розуміння їхньої цінності; - інтерес до історії інших країн.

3	Громадянські та соціальні компетентності	Громадянські компетентності Уміння: - проявляти толерантність, уникати мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем та в оцінці різних соціальних груп; - конструктивно співпрацювати з іншими членами колективу/громади - аналізувати ідейні платформи та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій, розуміти їх вплив на перебіг демократичних процесів. Ставлення: - прагнення бути відповідальним громадянином України; - самоповага та повага до гідності інших людей. Соціальні компетентності Уміння: - формулювати й відстоювати в дискусії власні погляди та переконання, предметно спілкуватися на актуальні суспільно-історичні теми, використовуючи власний досвід та досвід інших осіб. Ставлення: - усвідомлення цінності людини, її життя, здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки; - повага до життєвої позиції іншої особи, особливостей соціальної поведінки, способу життя та форм самовираження інших людей.
4	Культурна компетентність	Уміння: - використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого, осмислювати твори мистецтва в історичному контексті Ставлення: - відповідальна поведінка та піклування про пам'ятки культурної спадщини - відкритість до міжкультурного діалогу
5	Інформаційно-комунікаційна компетентність	Уміння: - використовувати, поширювати різні джерела інформації, критично їх оцінювати, виявляти маніпуляції актуальною для суспільства інформацією; - дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування; - створювати вербальні та візуальні (графіки, діаграми, фільми) повідомлення, мультимедійні презентації соціального та історичного змісту, поширювати їх Ставлення: - відповідальне використання засобів масової інформації, академічна доброчесність
6	Математична компетентність	Уміння: - перетворювати вербальну інформацію в інфографіку та використовувати її в поясненнях; - встановлювати зв'язки між розрізненими окремими фрагментами інформації для формування цілого Ставлення: - прагнення обирати раціональні способи пояснення подій минулого, причин та можливих способів розв'язання сучасних соціальних, політичних, економічних проблем

7	Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	Уміння: - розкривати зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів Ставлення: - переконаність у необхідності інтеграції зусиль держави і суспільства для збереження природних ресурсів
8	Екологічна компетентність	Уміння: - критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН Ставлення: - усвідомлення важливості сприяння сталому розвитку суспільства
9	Навчання впродовж життя	Уміння - оцінити роль освіти, навчання для людини і суспільства сьогодні та в історичній перспективі; - аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію Ставлення: - відкритість до ідеї навчання впродовж життя, бажання ділитися здобутими знаннями з іншими людьми
10	Інноваційність	Уміння: - аналізувати ситуацію, користуватися більше ніж одним джерелом інформації, генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги та ризики Ставлення: - відкритість до нових знань, ідей, способів діяльності, норм, що забезпечують сталий розвиток громади та суспільства
11	Підприємливість та фінансова грамотність	Уміння: - брати до уваги зміни в історії та суспільстві, оцінювати їх переваги та виклики для власного життя і життя громади; - планувати, організовувати, реалізувати індивідуальні чи командні проєкти, оцінювати їх ефективність, представляти результати Ставлення: - зважене прийняття рішень на основі досвіду минулого та сучасного

Базові знання

- Людина і природа: сталий розвиток.
- Людина і світ матеріальних речей: умови життя і праці в місті та селі.
- Людина і суспільство: взаємодія людей, інтереси й цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; інформація й медіа; толерантність та інклюзія.
- Людина і влада: політична організація суспільства; імперії та національні держави; політичні режими; демократія, її переваги та ризики; самоврядування; права людини й протидія дискримінації; громадянство; протестні рухи, революції й реформи; міжнародні відносини.
- Людина й світ уявлень та ідей: світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування, наука й мистецтво; історія ідей, ідеології та їх вплив на людину й суспільство; релігія, міфи, символи; образи минулого, теперішнього й майбутнього в суспільній думці.

Методика викладання курсу

Змістова частина Програми курсу містить орієнтовний перелік основних методів, прийомів та вправ (*дивитися колонку “Методи навчання”*). У рекомендованому списку домінують активні методи навчання, покликані спонукати здобувачів освіти до самостійної пізнавальної діяльності, розвивати в них творче мислення, актуалізувати особистий життєвий досвід, сприяти формуванню активної життєвої позиції. Уроки мають бути цікаві, насичені, різноманітні. При підготовці до уроку педагогам доцільно скористатися навчально-методичним комплектом, що містить:

1. Методологічний збірник: «Історія як пропаганда». Навчальне видання. Керівник проєкту та упорядник: Андрій Ферт. Автори текстів: Антон Лягуша, Наталя Шліхта, Ольга Колястрок, Марина Кафтан, Андрій Ферт. Автори завдань: Олександр Охріменко, Ірина Костюк. Київ, DVV International Ukraine, 2024. Режим доступу: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/Vika/Istoriia_iak_propahanda_posibnyk.pdf
2. Методичний посібник для вчителів: «Як працювати з радянським минулим на уроках історії». За матеріалами конкурсу учнівських історичних проєктів «Радянське минуле: (Пере)осмислення історії» Посібник Авторський текст – Наталя Шліхта Упорядники – Людмила Махун, Елла Ситник, Наталя Шліхта Передмова – Петро Кендзьор, Андрій Ферт. Наукова редакція – Наталя Шліхта Київ, 2020. Режим доступу: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications/Posibnyk_final.pdf
3. Посібник для учителів та учнів: Тоталітарна пропаганда. Уроки української історії XX - XXI ст. Посібник для вчителів та учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. / Автор. колектив: Петро Кендзьор, Людмила Махун, Елла Ситник, за редакцією Петра Кендзьора, 2024, — 68с; іл. Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/files/%D0%9E%D0%BD%D0%BB%D0%>

[B0%D0%B8%CC%86%D0%BD-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2%201.pdf](#)

Об'єм необхідної для розгляду на заняттях інформації визначає вчитель.

Викладання курсу передбачає застосування гнучкої, інтерактивної моделі навчання. На заняттях потрібно створити такі умови, за яких усі матимуть можливість проявляти ініціативу, генерувати ідеї, сумніватися, помилятися, ставити запитання, обмінюватися думками з однокласниками, долучатися до прийняття колективних рішень і відстоювати власний погляд. Уроки - майданчик для розвитку емоційного інтелекту старшокласників.

Учитель, який викладатиме курс “Міфи радянської пропаганди: український вимір”, повинен володіти технологією перевернутого навчання, що має дві складові: методику “перевернутого класу” та методику “випереджувальних домашніх завдань”. Відповідно до Програми, методика випереджувальних домашніх завдань є наскрізною в процесі викладання.

Курс не передбачає традиційних домашніх завдань, як способу закріплення, узагальнення чи доопрацювання отриманої на уроці інформації (запиши, повтори, вивчи...). Учні, отримуючи випереджаючі домашні завдання, можуть виконувати їх у зручний час, поетапно, у процесі звичайного спілкування з родиною, сусідами та іншими дорослими мешканцями місцевої громади. Об'єм зібраної інформації може визначати сама дитина.

Допускається почергове виконання випереджуючих домашніх завдань учнями класу.

Результати виконаних випереджаючих домашніх завдань не є засобом перевірки чи контролю досягнень учнів.

Щоб враховувати індивідуальні особливості учнів, користуючись власною педагогічною автономією, учитель може запропонувати здобувачам освіти провести польові дослідження, проаналізувати архівні документи, зробити відео/фото фіксацію).

Відповідно до вимог Програми, після кожного уроку учні отримуватимуть завдання на випередження. Зміст завдань завжди повинен бути тісно пов'язаний з темою наступного уроку та орієнтувати старшокласників на дослідження локальної історії. Джерелом інформації про радянське минуле має стати місцева громада: територія, об'єкти, топоніміка, артефакти, сімейні архіви та реліквії, спогади людей... Здобуті учнями знання, досвід, враження учитель повинен використати на наступному уроці як мотиватор, або ж як додатковий ілюстративний ресурс, що допоможе всім краще зрозуміти загальні закономірності, процеси та явища. Такий вид домашніх завдань сприятиме формуванню навичок самостійного перспективного планування й реалізації простих, короткотермінових, пошукових, індивідуальних чи групових мініпроектів. Важливо, щоб діти навчилися виконувати роботу впродовж чітко окресленого

терміну. З виконаних домашніх завдань на випередження кожен учень упродовж першого семестру формує власне портфоліо.

Перелік орієнтовних випереджувальних завдань для практичних, пошукових і творчих мініпроектів розміщений у кінці першого розділу «Природа радянської пропаганди» та другого розділу «Канали та інструменти тоталітарної пропаганди». Учителю може запропонувати учням інші теми для досліджень.

Програмою передбачено, що метод проєктів у другому семестрі буде базовою технологією для викладання курсу. Це дозволить перетворити теорію на досвід, на нові здобуті знання та власні висновки учнів щодо наслідків впливу радянської пропаганди на українське суспільство загалом та на жителів місцевої громади зокрема.

Програма рекомендує перемістити центр уваги старшокласників з учителя та підручника на актуальні проблеми, якими живе сучасне українське суспільство, а також на чітко сформульовані прикладні завдання, що стосуються життя місцевої громади та потребують висвітлення.

Майстерність педагога полягатиме у правильному, збалансованому поєднанні теоретичних знань із самостійною практичною роботою учнів, свідомому делегуванні здобувачам освіти більшої автономії у прийнятті рішень. Всебічний аналіз радянських міфів, забезпечений різними формами та способами діяльності учнів, є необхідною умовою для розпізнавання, розуміння та протидії сучасним проявам дезінформації, що робить Програму вкрай актуальною. в умовах гібридної війни.

Такий підхід позитивно вплине на формування гнучкого, критичного, практично орієнтованого мислення здобувачів освіти.

У третьому розділі «Образ України в радянській пропаганді (навчальні проєкти та практики)» пропонується для дослідження та обговорення чотири ключові теми:

- «Українська ідентичність крізь призму радянської пропаганди»;
- «Дружба народів» як інструмент для панування “центру” над республіками»;
- «Економіка УРСР: «перлина в короні більшовицької імперії» чи сировинний ресурс для будівництва «світлого майбутнього»;
- «Поняття «війни й миру» в радянській пропаганді».

На опрацювання кожної теми третього розділу Програмою передбачено чотири тижні. Упродовж цього часу учні працюватимуть разом з учителем у класі (*1 урок на тиждень, за розкладом*) та самостійно, поза уроками, у вільний та зручний для них час.

Дослідження кожної теми слід починати з добре продуманого, чітко організованого мотиваційного уроку. Програмою визначений загальний підхід до організації та наповнення змістом цього заняття (*колонка “Зміст навчально-пізнавальної діяльності”*). Такий урок слід вважати підготовчим етапом до проєктної діяльності учнів. Відповідно до Програми, урок матиме чотири обов’язкові складові:

1. Актуалізація знань з теми шляхом обговорення декількох найвідоміших радянських пропагандистських ідеологем;
2. Занурення в тему за допомогою аналізу запропонованих *(на вибір)* радянських міфів;
3. Візуалізація обговорюваної теми методом знайомства з кейсами дослідницьких проєктів учасників конкурсу “Радянське минуле: (пере)осмислення історії”.
4. Оголошення домашнього завдання на випередження: “Досліджуємо тему крізь призму історії місцевої громади”

Об’єм рекомендованої інформації, порядок її обговорення визначає вчитель. Перелік кейсів дослідницьких проєктів учасників конкурсу “Радянське минуле: (пере)осмислення історії” розміщений при кінці третього розділу.

Важливо, щоб після мотиваційного уроку й виконання домашнього завдання в учнів з’явилися різні ідеї щодо всебічного висвітлення теми. Саме ці ідеї мають знайти своє втілення в майбутніх пошукових, дослідницьких чи творчих індивідуальних/групових учнівських проєктах.

Три наступні уроки в рамках однієї теми, відповідно до Програми, є розгорнутим алгоритмом дій для учителя та учнів. Вони містять базові принципи організації роботи над проєктом.

Інтеграція декількох навчальних технологій, імплементація проєктної технології безпосередньо у шкільну навчальну програму, поєднання роботи у класі з позакласною роботою, є особливістю курсу «Міфи радянської пропаганди: український вимір».

Оцінювання

Оцінювання в курсі «Міфи радянської пропаганди: український вимір» орієнтоване на відстеження динаміки опанування навчальним матеріалом, формування в учнів компетентностей, що допомагають розпізнавати пропаганду та не потрапляти в полон маніпуляцій.

Критерії визначення рівня сформованості компетентностей (цінності, ставлення, уміння, знання та розуміння) виокремлені в другій колонці змістової частини програми «Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів / учениць». Сформовані по рівнях досягнень, очікувані результати є орієнтирами для всіх видів оцінювання, що застосовується в курсі: поточного й підсумкового (семестрового, річного).

Поточне оцінювання є критеріальним та формувальним. Критеріальне оцінювання передбачає можливість виставлення поточних оцінок, що ґрунтуються на підходах, викладених в “Очікуваних результатах”. Варто звернути увагу на Додаток 18 до Державного стандарту “ВИМОГИ до обов’язкових результатів навчання учнів громадянській та історичній освітній галузі” <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv->

[povnoyi-zagalnoi-serednoi-osviti-i300920-898](https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia) та оновлені Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання, запропоновані МОН. <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia>.

Поточне формувальне оцінювання – «оцінювання для навчання» - має допомогти учням усвідомити свій навчальний поступ, показати шляхи усунення прогалин та мотивувати на досягнення вищих результатів. Пропонуємо як орієнтир для формувального оцінювання критерії (дескриптори) для визначенні рівня сформованості компетентностей викладені в томі 2 Рамки компетентностей для культури демократії (<https://rm.coe.int/rf-cdc-vol-2-/168097ec96>)

У процесі поурочного формувального оцінювання учителю/вчительці притаманна роль тренера, тьютора, що допомагає "навчитися вчитися": проводить спостереження за роботою учнів, накопичує інформацію про динаміку процесу опанування компетентностей. Задля корекції та динаміки навчання, вчитель/вчителька обов'язково надає зворотній зв'язок - коментарі стосовно кожного виконаного учнем/ученицею завдання.

Щоб оцінити якість навчання, рівень опанування та використання компетентностей, досягнення очікуваних результатів, здійснюється підсумкове оцінювання. Рекомендованою формою проведення підсумкового оцінювання першого розділу «Природа радянської пропаганди» та другого розділу «Канали та інструменти тоталітарної пропаганди» є портфоліо (на основі виконаних мініпроектів, творчих робіт випереджувального домашнього завдання). Портфоліо - це такий спосіб визначення результатів навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти, що дозволяє відслідковувати прогрес учнів та їх рефлексію щодо своїх досягнень. Рекомендовано структурувати рефлексію учнів у портфоліо за допомогою запропонованого заздалегідь алгоритму, розробленого учителем для того, щоб отримувати інформацію за конкретними оцінюваними навчальними результатами.

У другому семестрі в третьому розділі «Образ України у радянській пропаганді (навчальні проекти та практики)» можливе підсумкове оцінювання за індивідуальні чи групові проекти по запропонованих чотирьох ключових проблемах розділу. На розгляд вчителя, також можливе оцінювання за результатами представлення проектів на двох учнівських науково-практичних конференціях, де учні презентують свої творчі проекти для громади, виходячи за межі аудиторії класу. Підсумкова оцінка може бути виставлена з урахуванням презентації проекту, рефлексії слухачів та можливого громадського резонансу проекту.

Підсумкове оцінювання за семестр може бути проведене за результатами підсумкових оцінок. Семестрова оцінка може бути скоригованою. На підставі семестрових оцінок виставляють оцінку за рік.

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами варто зважати, який підхід (адаптацію чи модифікацію навчальної програми курсу) рекомендує індивідуальна програма розвитку дитини. Програмою рекомендовано для учнів, які навчаються за модифікованою

програмою, здійснювати підсумкове оцінювання на рівні “зараховано”/”не зараховано”. Поточне оцінювання є формувальним і може здійснюватись у вигляді вербальних заохочень.

Учні, які навчаються за адаптованою програмою, оцінюються згідно загальних вимог МОН, залежно від здобутих навчальних досягнень. Під час складання завдань для підсумкового оцінювання учням, які навчаються за адаптованою програмою, що передбачає скорочення об’єму завдань, варто виставляти оцінку, що відповідає рівню завдань, з якими вони справились.

Програма спрямовує педагогів під час оцінювання рівня досягнень учнів з ООП на використання посібника “Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами” / методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2024/07/29/Otsinyuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomendatsiyi-2024.pdf>

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

РОЗДІЛ 1. Природа радянської пропаганди (10 год)

№ заняття	Зміст навчально-пізнавальної діяльності	Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів / учениць	Методи навчання
1	Тема 1. Що таке пропаганда у сучасному світі • Мета, завдання, функції та методи пропаганди. • Види пропаганди. • Політична пропаганда як засіб посилення держави та мобілізації суспільства. • Конструктивна та деструктивна пропаганда. • Місце людини у вимірі тоталітарної пропаганди.	Цінності (формуємо визнання цінності демократії): Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> • Говорить про те, що до всіх громадян у державі треба ставитися з однаковою повагою та неупереджено, відповідно до закону.	Перевернутий клас. Метод міні досліджень. Створення мотиваційних ситуацій на початку уроків.
2	Тема 2. Витоки тоталітарної пропаганди. • Зв'язок між сутністю держави і місією пропаганди. • Політична пропаганда. • Особливості пропаганди в тоталітарній державі.	<u>Середній рівень</u> • Висловлює думку про те, що при здійсненні владних повноважень, представник влади не повинен зловживати владою та виходити за межі своїх повноважень.	“Мозковий штурм” та “Коло ідей”
3	Тема 3. Пропагандистський вплив культу вождя. • Вождизм як засадничий принцип існування тоталітарної держави. • (Не)залежність вождя від народу, що пропагувалася в СРСР..	<u>Достатній рівень</u>	Мультимедіа для оцінювання ідеї. Симулятивні та рольові ігри.

	• Як пропаганда використовує історичну міфологію задля формування образу харизматичного “лідера-месії”, “пророка”, “батька народів”. • Пропаганда як ретранслятор ідей вождя.	• Висловлює думку про те, що має існувати незалежна та неупереджена судова система для захисту всіх громадян від свавільного використання влади державою, організацією чи окремими особами.	Ситуації вне моделю вання Аналіз історич них докумен тів: «Ре- візія історії»
4	Тема 4. Агенти тоталітарної пропаганди в СРСР. • Агенти тоталітарної пропаганди: державні структури і квазі громадські об’єднання. • Загальні і особливі функції агентів тоталітарної пропаганди. • Системність і всеохопність (тотальність) пропагандистської дії на суспільство і людину	<u>Високий рівень</u> • Стверджує, що мають існувати ефективні засоби правового захисту проти дій органів державної влади, які порушують громадянські права.	Обговорення проблем і в загальному колі (в парах, малих групах)
5	Тема 5. Як тоталітарна пропаганда спотворює систему загальнолюдських цінностей. • Підміна (переінакшення змістів) загальнолюдських цінностей і маніпуляція ними. • Спотворення змісту загальнолюдських цінностей на прикладі ідеологічних лозунгів та закликів таких як: "Війна - це боротьба за мир"; "Свобода - це посвяти себе боротьбі за справу КПРС"; "Диктатура - це справедливість"; "Релігія - опіум для народу"; "Смерть одного - трагедія, загибель мільйонів - статистика"...	Ставлення (Формуємо громадянську свідомість) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u> • Виявляє готовність взаємодіяти, співпрацювати з іншими людьми <u>Середній рівень.</u> • Висловлює готовність відстоювати інтереси громади. <u>Достатній рівень</u>	Міні-лекції Дискусії. Дерево рішень. Займи позицію. Вправа “Незавершена думка”

	• Як маніпулювання цінностями знецінює людину. • Життя радянської людини в умовах подвійних стандартів.	• Розпізнає прояви державної пропаганди. • Демонструє негативне ставлення до цензури і маніпулювання цінностями. • Засуджує фальсифікацію історичних фактів.	
6	Тема 6. Радянська цензура проти свободи слова. • Цензура (Що? Як? Для чого?). • Радянська цензура - інструмент для уніфікації та упокорення суспільства. • Самоцензура. • Як розпізнати цензуру. • Приклади протидії радянській цензурі в українському суспільстві.	• Демонструє готовність активно протистояти маніпулятивним впливам будь-якої пропаганди, викривати небезпечність радянської пропаганди <u>Високий рівень</u>	
7	Тема 7. Як пропагандистські кампанії маніпулюють суспільною свідомістю. • Сутність пропагандистських компаній організованих, в різні часи, радянською владою. • Мета пропагандистських кампаній. • Пропагандистські кампанії в СРСР: український вимір. • Роль пересічної людини в пропагандистських кампаніях (“апологет”, “жертва”, “сторонній” (спостерігач/свідок”) (“опозиціонер”).	Вміння (формуємо аналітичне та критичне мислення) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u> • Використовує докази для підтвердження власної думки, посиляючись хоча б на одне джерело інформації <u>Середній рівень</u> • Розрізняє конструктивну і деструктивну пропаганду за	

8	Тема 8. Коли історія стає пропагандою. - історія як суспільна сфера та інструмент радянської пропаганди. (“правильна” історія формує “правильного” громадянина) - Пропагандистські спекуляції навколо минулого народів СРСР. Сучасна російська імперська модель історичної пам’яті. - Радянська пропаганда та пантеон (не) визнаних героїв української історії. - Спротив радянській пропаганді - один із шляхів збереження національної самобутності.	запропонованим алгоритмом - Здатен/на аналізувати альтернативні погляди. <u>Достатній рівень</u> - Здатен/-на критично розмірковувати про вплив минулого досвіду на сьогодення та майбутнє. - Здатен/-на критично оцінювати дії тих, хто несе відповідальність за дотримання та реалізацію прав людини.	
9	Тема 9. Як тоталітарна держава намагалася перетворити освіту на інструмент формування “радянської людини”. - Вплив тоталітарної пропаганди на систему освіти в СРСР. - Як пропаганда нав’язувала суспільству державну модель випусника, який здатний захищати і відтворювати систему. Учасники навчального процесу як суб’єкти та об’єкти радянської пропаганди в освіті. - Пропагандистська риторика, ритуали і символи в радянській освіті. - Прояви національних традицій в стінах радянської школи як	<u>Високий рівень</u> - Здатен/-на аналізувати мотиви, наміри та задуми людей, які поширюють пропаганду. - Може прогнозувати перебіг подій, явищ, процесів та оцінювати можливі наслідки. Знання та критичне розуміння (формуємо знання та критичне розуміння історії) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u>	

10	збереження етнічної ідентичності народів, що населяли УРСР. Тема 10. Чи здатна людина чинити опір тоталітарному режиму ? • Репресії і терор - основа державної радянської політики • Причинно-наслідковий зв'язок між диктатурою і спротивом. Як радянська дійсність породжувала спротив. • “Хто не з нами, той проти нас”. Пропагандистські кампанії проти інакодумців - метод соціальної ізоляції людей, які не сповідували соціалістичні цінності. • Протест як намагання жити по-совісті в умовах контрольованого суспільства • Ціна життєвого вибору людини. Орієнтовний перелік ключових термінів: Пропаганда, конструктивна пропаганда, деструктивна пропаганда, політична пропаганда, маніпуляція, дезінформація, тоталітаризм, тоталітарна держава, агенти пропаганди, пропагандистська акція, пропагандистська кампанія, політико-ідеологічна кампанія.	• Може пояснити, що таке пропаганда, демократія, свобода, справедливість. <u>Середній рівень</u> • Може критично осмислювати, як історію використовують з метою пропаганди. • Може описати наслідки впливу пропаганди на людину та суспільство. <u>Достатній рівень</u> • Може пояснити, що робить людей вразливими до пропаганди. • Пропонує різні моделі (способи) захисту від пропаганди. <u>Високий рівень</u> • Може критично осмислювати, як і чому інтерпретації минулого змінюються у часі та в різних соціокультурних середовищах. • Може аргументовано довести згубність тоталітарної пропаганди.
----	---	---

Орієнтовні випереджувальні завдання для практичних, пошукових і творчих проєктів:

- **До теми 1.2**

- “Витоки тоталітарної пропаганди” :**

- Запропонуйте учням звернутися до рідних, щоб дізнатися, чи пам'ятають вони приклади радянської пропаганди у повсякденному житті за часів СРСР.
 - Попросіть учнів переглянути сімейні архіви і знайти на світлинах прояви радянської пропаганди.
 - Запропонуйте учням ідентифікувати простір своєї громади і знайти сліди радянської пропаганди, використання її елементів і прийомів у наш час.

- **До теми 1.3**

- “Пропагандистський вплив культу вождя”:**

- Запропонуйте учням знайти пам'ятні місця, пам'ятники, назви вулиць, пов'язані з іменами радянських вождів, дізнатися про їх історичні назви.
 - Дізнайтесь про подальшу долю пам'ятників радянських лідерів та інших об'єктів/предметів з портретами вождів.
 - Запропонуйте учням дізнатись думку жителів місцевої громади про “ленінопад” в незалежній Україні.

- **До теми 1.4**

- “Агенти тоталітарної пропаганди в СРСР”:**

- Розпитайте у родичів, членами яких громадських організацій вони були в часи СРСР.
 - Підготуйте до уроку експонати для тематичної виставки: атрибути приналежності до об'єднань громадян.
 - Запропонуйте учням дізнатись, що таке “дембельський альбом”.

- **До теми 1.5 “Як тоталітарна пропаганда спотворює систему загальнолюдських цінностей”:**

- Організуйте проведення міні-інтерв'ю у п'яти мешканців громади різних професій на тему: “Кого і за що називають моральним авторитетом”.
 - Запропонуйте учням підготувати інформацію та оформити плакати-представлення про поважних, шанованих людей вашої громади.
 - Запропонуйте учням записати від старожилів громади народні приказки про найважливіші життєві цінності.

- **До теми 1.6**

- “Радянська цензура проти свободи слова.”:**

- З'ясуйте у старожилів, про що було заборонено писати в місцевій пресі за часів їхньої молодості.

- Розпитайте, чи перевірялися попередньо шкільні стіннівки, сценарії свят керівництвом школи
- Дізнатись, слухання яких музичних гуртів і виконавців було під заборонаю у радянський час.

● **До теми 1.7**

“Як пропагандистські кампанії маніпулюють суспільною свідомістю”:

- Розпитайте у старших членів родини, як у радянські часи був організований день виборів до органів влади.
- Запропонуйте учням зібрати у своїй громаді народний фольклор про “кукурудзяну” кампанію, освоєння цілини.
- У розмові зі своїми односельцями знайдіть докази того, що вторгнення в Афганістан супроводжувалось інформаційно-пропагандистською підтримкою.

● **До теми 1.8**

“Коли історія стає пропагандою.”:

- Поцікавтесь історією походження назви свого населеного пункту і чи змінювалась вона впродовж століть.
- Запропонуйте учням поцікавитись у різних людей, чому змінювався зміст підручників Історії України в умовах незалежності.
- Проведіть опитування у 5-10 респондентів про те, чи варто довіряти підручникам історії.

● **До теми 1.9**

“Як тоталітарна держава намагалася перетворити освіту на інструмент формування “радянської людини”.”:

- Запишіть спогади рідних про навчання в радянській школі, звертаючи увагу на особливі ідеологічні ритуали.
- Запропонуйте учням вибрати фотографії з сімейних альбомів, що ілюструють різні сфери шкільного життя крізь призму присутності у них пропагандистських наративів.
- Проаналізуйте тематику виховних годин у вашому класі /школі. Які з тем, на вашу думку, думку ваших вчителів, рідних, не могли би мати місце у радянській школі? Поясніть, чому?

● **До теми 1.10**

“Чи здатна людина чинити опір тоталітарному режиму ?”:

- Дізнайтеся у своїх родичів що означав вислів: “Розмови на кухні”?
- Розпитайте у старожилів про ставлення до людей, які критикували радянську владу.
- Відвідайте краєзнавчий музей, щоб дізнатися, чи були у вашому регіоні люди, які протистояли радянській владі.

РОЗДІЛ 2. Канали та інструменти тоталітарної пропаганди (6 годин)

№ заня ття	Зміст навчально- пізнавальної діяльності	Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів / учениць	Мето ди навча ння
11	Тема 1. Плакати, афіші, листівки, портрети. Коли візуальне мистецтво стає пропагандою? - Експлуатація радянською державою переваг візуального мистецтва задля маніпулювання суспільством. - Міфологічність соцреалістичних творів мистецтва - Мова радянської пропаганди і контрпропаганди в творах образотворчого мистецтва. - Вплив радянського візуального мистецтва на суспільну свідомість. Лицемірний оптимізм та навіювання віри в світле майбутнє. - Образотворче мистецтво УРСР: приклади колаборації і спротиву. Локальні історії. - Візуальне мистецтво спротиву ОУН-УПА.	Цінності (формуємо визнання цінності правової держави та верховенства права, що покликані обмежити свавілля державної влади) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> - Висловлює думку про те, що до всіх людей треба ставитися однаково та неупереджено - Підтримує думку про те, що, коли хтось має владу, не означає, що він може робити з людьми все, що йому заманеться <u>Середній рівень</u> - Стверджує, що держава зобов'язана дотримуватись закону а кожен чиновник не повинен зловживати владою, слідуючи принципу “революційної доцільності”. <u>Достатній рівень</u>	Перевернути й клас. Метод міні досліджень. Створення мотиваційних ситуацій на початку уроків. “Мозковий штурм” та “Коло ідей” Мультиголосування для оцінювання ідей. Симулятивні

12	• Адвокація інтересів України митцями діаспори. • Доля митця в умовах контрольованої свободи. в СРСР. • Використання радянських візуальних образів у сучасній російській пропаганді. Тема 2. Архітектура і скульптура. Як використовували форму для пропаганди ідеї. • Організація простору по-радянськи: площі, проспекти, меморіали. Уніфікація простору задля уніфікації людини. • Наповнення комуністичними символами життєвого простору радянської людини. “Архітектура, що говорить”. • Адміністративні будівлі, культурно-освітні установи - маркери присутності радянської держави. • Гігантоманія та утопічні архітектурні проекти - пропагандистська картина “світлого майбутнього” • Архітектурний та скульптурний монументалізм задля	• Засуджує практику маніпулювання поведінкою людей задля реалізації державних міфічних надпрограм . <u>Високий рівень</u> • Стверджує, що мають існувати ефективні засоби правового захисту проти дій органів державної влади, які порушують громадянські права. • Аргументовано підтримує думку, що людина може вдаватися до спротиву тиранії як до останнього засобу захисту своїх прав і свобод. <u>Ставлення</u> (Формуємо впевненість у собі) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> • Розпізнає пропагандистські меседжі. <u>Середній рівень</u> • Визначає реальну мету пропагандистського меседжу <u>Достатній рівень</u> • Демонструє впевненість, самостійність під час обговорення і ухвалення рішень.	та рольо ві ігри. Ситуативне моделювання Аналіз історичних документів: «Ревізія історії» Обговорення проблеми в загальному колі (в парах, малих групах) Міні-лекції Керовані лекції. Дискусії. Дерево рішень Займи
----	---	---	--

	пропаганди героїки боротьби за комунізму. - Збереження національних ознак в умовах панування “соціалістичного стилю” в архітектурі СРСР. Тема 3. Музеї на службі тоталітарної пропаганди. - Монополія держави на музейну справу в СРСР.. Пропагандистська місія музеїв. - Витіснення, нівелювання, спотворення національної спадщини в музеях УРСР. - Нищення музеїв, що не відповідали ідеологічним стандартам. Радянські/російські антиукраїнські практики. - Як (не)слухняні музеї та власники приватних колекцій чинили спротив системі. Приклади поразок і перемог. - Осмислення радянського комуністичного досвіду музеєфікації минулого. Тема 4.Радіо, телебачення, кінематограф - ідеологічна зброя тоталітарних держав. - Радіо, телебачення, кінематограф - рупори державної пропаганди в СРСР.	- Залишається впевненим/-ою у власних здібностях навіть тоді, коли інші сумніваються в них. <u>Високий рівень</u> - Висловлює впевненість, що знає, як діяти в непередбачуваних ситуаціях завдяки своїм знанням і кмітливості. - Демонструє впевненість, що зможе досягти своїх цілей у житті. <u>Вміння</u> (Формуємо вміння слухати та спостерігати) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> - Фіксує різні думки про певні історичні події <u>Середній рівень</u> - Може уважно слухати, спостерігати, щоб розуміти реальні думки та наміри інших людей <u>Достатній рівень</u> - Розпізнає і розтлумачує штампи вербальної і візуальної мови. - Шукає прихований зміст інформації, читає “між рядків”. <u>Високий рівень</u> - Розпізнає, прихований зміст інформації.	позицію. Вправа “Координати рефлексії”
13			
14			

15	• “Говорить і показує Москва!” Як радянська держава підпорядкувала інформаційний простір. • Ключові характеристики теле - і радіо ресурсів, що дозволяли державі успішно маніпулювати суспільною свідомістю. • Радіомовлення в СРСР як спосіб мобілізації населення. • Поширення радянських міфів через кінематограф і телебачення. • Ідеологічне протистояння українських митців культурній асиміляції. “Українське поетичне кіно”. Тема 5. Музика і пропаганда. • Як комуністична партія експлуатувала всенародну любов до пісні задля маніпулювання колективною свідомістю. • Музичне мистецтво та ідеологічна цензура. “Правильні пісні”. “Ідеологічно вивіреним” репертуар. Покірні, слухняні, вигідні виконавці”. • Украдена українська музична спадщина	• Пояснює причини змінності та варіативності назв об’єктів історичного та географічного просторів. <u>Знання та критичне розуміння</u> (Формуємо знання та критичне розуміння мови й особливостей спілкування) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u> • Може визначити стиль та форму комунікації між державою та суспільством. <u>Середній рівень</u> • Може розтлумачити зміст пропагандистських меседжів, що заковані державою у різні мовні форми. <u>Достатній рівень</u> • Здатен/-на критично осмислити, як накинута державою спосіб і стиль комунікації може призвести до маніпулювання суспільною свідомістю. • Може критично осмислювати, як формуються уявлення, переконання та судження під впливом пропаганди.
----	--	--

16	(романси, стрілецькі, повстанські пісні...) для зміни української ідентичності на "homo soveticus". - Український музичний андеграунд - мистецький спротив офіційній ідеології. Тема 6. Гумор та сатира - ідеологічна зброя тоталітарного режиму чи інструмент суспільного захисту. - Експлуатація радянською державою "вірусного" характеру гумору та сатири. Гумористична культура в СРСР. - Гумор і сатира як інструменти легітимації радянської держави та її ідеології: засоби і прийоми, можливості і обмеження. - Гумор як спосіб державного контролю, пропагандистський ресурс моделювання "правильної" поведінки громадян. - Гумористичні журнали - дзеркало радянської епохи. - Політична карикатура - політінформація в малюнках.	<u>Високий рівень</u> - Здатен/-на критично осмислювати наслідки тривалого впливу антидемократичної пропаганди на різні покоління радянського суспільства. - Може пояснити, чому пропагандистські стереотипи, міфи, "радянська новомова" ("мова ворожнечі") спотворюють комунікацію між людьми, між владою і суспільством
----	---	---

	• Доля гумористів у час радянської тиранії: контрольована іронія, (не)дозволений сміх. • Неформальний гумор як висміювання пропагандистських наративів в СРСР. • Розлюднений образ українців та інших неросійських народів в радянській/російській сміховій культурі. • Жарти на крові. Використання сучасними рашистами гумору як інструменту пропаганди Орієнтовний перелік ключових термінів: Локальна історія, маркери тоталітаризму, канали пропаганди, інструменти пропаганди.		
--	---	--	--

Орієнтовні випереджувальні завдання для практичних, пошукових і творчих проєктів:

До теми 2.1

“Плакати, афіші, листівки, портрети. Коли візуальне мистецтво стає пропагандою?”

- Знайдіть у сімейних архівах вітальні поштівки, присвячені радянським святам. Роздивіться, що і як на них зображено. Проаналізуйте зміст привітань.
- Розпитайте, які установи вашого населеного пункту “прикрашали” портретами вождів. Поцікавтеся, як реагували на них односельці.

- Дізнайтеся в старших мешканців громади, які плакати вони найбільше запам'ятали, що і як зазвичай зображували на плакатах радянської доби. Хто розповсюджував плакати?

До теми 2.2

“Архітектура і скульптура. Як використовували форму для пропаганди ідеї.”

- Укладіть ілюстрований путівник: “Пам'ятники та меморіальні дошки радянського минулого в нашій громаді”.
- Дізнайтеся, як в радянські часи називались центральні вулиці та площі у вашій громаді.
- Дізнайтеся у вашій громаді про долю пам'ятних та меморіальних місць дорадянського часу.
- Підберіть світлини для виставки: “Першотравнева (або листопадова на честь жовтня; або святкування Дня Перемоги) демонстрація в нашій громаді” та запишіть спогади учасників.
-

До теми 2.3

“Музеї на службі тоталітарної пропаганди”.

- Розпитайте якомога більше людей вашої громади, які жили в СРСР, про те, до яких музеїв їх водили примусово, та до яких вони мріяли сходити
- Проведіть опитування серед учителів вашої школи та укладіть перелік тематики існуючих музеїв у вашому регіоні в радянські часи.
- Дізнайтесь, скільки коштував вхідний квиток до музею.
- Поцікавтеся, як ваші земляки, родичі ставляться до проблеми збереження пам'ятників, музейних експозицій та агітаційних виробів, створених за часів існування СРСР?

До теми 2.4

“Радіо, телебачення, кінематограф - ідеологічна зброя тоталітарних держав”

- Розпитайте якомога більше людей у громаді, скільки каналів було на телебаченні. Які телепередачі були улюбленими.
- Запитайте у старожилів що таке брехунець і чому виникла така назва.
- Поцікавтеся у односельців/містян, коли в їхній родині вперше з'явився телевізор (якої марки, вартості, розміру). Скільки програм можна було дивитися.
- Дізнайтесь, чи часто показували в кінотеатрах/клубах/на телебаченні транслювали україномовні фільми і які саме.

До теми 2.5

“Музика і пропаганда”

- Знайдіть в сімейних архівах старі пісенники. Поцікавтеся, чому люди вели пісенники і які пісні записували.

- Запитайте, чи можна було відкрито слухати музику іноземних виконавців.
- Дізнайтесь у старожилів, під яку музику танцювала молодь у Радянському Союзі. Підготуйте декілька прикладів аудіозаписів для презентації в класі.
- З'ясуйте, якими музичними творами розпочинали концерти.

До теми 2.6

“Гумор та сатира - ідеологічна зброя тоталітарного режиму чи інструмент суспільного захисту”.

- Розпитайте своїх рідних та знайомих і запишіть прорадянські та антирадянські анекдоти, жарти, частівки радянського періоду.
- Дізнайтесь, чи справді могли в СРСР посадити за анекдот. Поцікавтесь, для чого складали анекдоти про радянську дійсність в СРСР
- Дізнайтесь, за що любили сатиричні журнали “Перець”, “Крокодил”
- З'ясуйте, які комедійні фільми були популярними серед радянського глядача.

РОЗДІЛ 3. Образ України у радянській пропаганді. (навчальні проекти та практики) (19 год)

№ зан ят тя	Зміст навчально- пізнавальної діяльності	Очікувані результати навчально – пізнавальної діяльності учнів / учениць	Методи навчання

17	Тема 1. Українська ідентичність крізь призму радянської пропаганди. (4 години) Заняття 1. Образ українського народу крізь призму радянської та російської пропаганди. (Інформаційно-практичне обговорення проблеми) - Збірний образ українців в СРСР, сформований партією та радянською владою на основі декількох негативних, стереотипних ідеологем: “Велика Росія - наступниця Русі”; - Українці - це росіяни, деформовані чужим, ворожим впливом - “малороси”, “нерозумні молодші брати”; - Кордони Росії ніде не закінчуються!; - Українці - периферійна бунтівна частина російського світу - “провінціали”; - Українці - носії меншовартісної (селянської), шароварної культури; - Українець - «підступний ворог», «зрадник», “мазепинець/петюрівець/бандерівець”, “простак - хитрун”, «телепень у шароварах», “хохол”, “сврохохол”.	До тем 1 - 2 Цінності (формуємо переконання, що мультикультурність, плюралізм світоглядів, думок і практик є цінністю для суспільства) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> - Визнає, що народ має право бути “іншим” та обирати власні перспективи. - Підтримує думку, що держава шкодить суспільству, коли заперечує, обмежує чи забороняє культурне різноманіття. - Погоджується з тим, що культурна багатоманітність корисна для суспільства, особливо в часи випробувань <u>Середній рівень:</u> - Відстоює думку про те, що слід поважати погляди, переконання та практики людини, якщо вони не порушують прав і свобод інших людей. - Висловлює бажання взаємодіяти з тими, які сприймаються як “інші” <u>Достатній рівень:</u> - Розпізнає стереотипізацію образів українців та	<u>Метод проектів:</u> - Вправа “Мета план” - Вправа “Міні-дослідження” <u>Метод усної історії:</u> - Прийм “Рольова гра” - Вправа “Активне слухання” - Вправа “Кроки до успішного спілкування” - Вправа “Вчимся ставити запитання” <u>Технологія</u>
----	--	---	--

	- Ідеологічні міфи навколо теми “української ідентичності”: - про те, що “України не було, немає і не може бути”; - про те, що “українці здавна мають російську ідентичність”; - про те, що “всі російськомовні українці вважають себе росіянами”; - про те, що “мешканці Півдня і Сходу України є росіянами”; - про те, що “Україна є законною зоною російського впливу”; - про “історичну єдність росіян і українців”; - про те, “що носії української ідентичності - це “неонацисти” чи “американські маріонетки””; - про “Україну імені Леніна”; - про те, що «Україна – failed state» - держава, що не відбулася. (На вибір вчителя 4-5 прикладів) - Аналіз інформаційних кейсів, обговорення декількох проєктів з матеріалів конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії»	інших неросійських народів в радянській та сучасній російській пропаганді. - Пояснює важливість заходів щодо вивчення пам’яток історії, культури та туристичних об’єктів і бере участь у таких заходах <u>Високий рівень</u> - Аргументовано спростовує невизнання імперською, радянською і російською пропагандою факту існування українського народу. - Демонструє любов до України, аргументуючи свої думки прикладами з української минувшини та нашого сьогодення. <u>Ставлення</u> (Формуємо громадянську свідомість та відкритість до інших культур, переконань і світоглядів) <u>Учень/учениця:</u> <u>Початковий рівень</u> - Демонструє негативне ставлення до міфологізованого образу українського народу, сформованого імперською, радянською, російською пропагандою.	<u>інтерактивн</u> <u>о</u> <u>го навчання:</u> - Вправ а “SWO T - аналіз” - Вправ а “Діаграма Венна” <u>Методи і прийоми узагальненн</u> <u>я та презентації</u> <u>результатів дослідницьк</u> <u>ої роботи:</u> - Прийо м “Відкр итий прості р” - Мето д “Нада йте мені завер шаль не слово ” - Мето д “Екску рсія” <u>Методи роботи з візуальними</u>
--	--	---	--

18	- Обговорення випереджувального завдання до наступного уроку. Заняття 2. Складання плану проєкту. Знайомство з методами дослідження - Обговорення і визначення декількох можливих напрямків дослідження Теми 1 у місцевій громаді. - Об'єднання учнів у декілька груп та розподіл обраних тем між групами. - Визначення джерел інформації (об'єктів, артефактів, респондентів місцевої громади) - Розподіл обов'язків щодо збору та опрацювання інформації. - Обговорення основних правил збору інформації. - Знайомство з різними методами збору інформації.	<u>Середній рівень</u> - Не погоджується з пропагандистськими меседжами про існування “великих” і “малих” культур та про меншовартість одних народів у порівнянні з іншими. - Підтримує думку про те, що прагнення українського народу до незалежності і суверенітету є закономірним історичним явищем. - Активно заперечує судження про українців як про “малоросів”, “простаків-хитрунів”, “зрадників”, “ворогів”, “фашистських посіпак”. <u>Достатній рівень</u> - Аргументовано доводить відсутність негативного змісту в історично сформованих образах українців як “мазепинців”, “петлюрівців”, “бандерівців”, “націоналістів”. - Розмірковує про переваги європейського вибору українців. <u>Високий рівень</u> - Пропагує внесок українського народу в європейську і світову культурну спадщину. - Докладає зусиль для збереження пам'яті	<u>та текстовими джерелами</u> Вправи: “Аналіз з фотографії” “Тематичні фотографії з минулого” “Оживи фотографію” (Розповідь від імені людини, що зображена на світлинці). “Стоп кадр” (робота з відеосвітченнями, документаційними та художніми фільмами) <u>Аналіз</u>
19	Заняття 3. Систематизація зібраних матеріалів. Підготовка до презентації проєктів. - Презентація у класі зібраних матеріалів. Фронтальне обговорення презентованої інформації. Аналіз та систематизація зібраної інформації. - Визначення зовнішньої аудиторії, для якої готуватиметься презентація. - Обговорення у групах форми презентації та способу		

	оприлюднення результатів дослідження. Визначення місця, дати та необхідного часу для успішної презентації.	про історичне минуле своєї громади.	<u>текстового документу</u> - Вправа "Снігова куля" - Вправа "Відновити файл" - Метод "Mind map" (ментальна карта)
20	Заняття 4 Презентація проєктів. Рефлексія. Висновки	Вміння (формуємо вміння співпрацювати) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> - Вміє доброзичливо спілкуватись, демонструє повагу до людей <u>Середній рівень</u> - Вміє працювати в команді, добросовісно виконуючи свою частину роботи. - Контролює свої емоції. Оцінює ідеї, а не людину, яка їх висловила. <u>Достатній рівень</u> - Вміє скоординувати спільні зусилля групи. - Працює над досягненням консенсусу заради досягнення кінцевої мети. <u>Високий рівень</u> - Співпрацюючи з однокласниками, завжди використовує діалог як спосіб переконання, незважаючи на розбіжності у поглядах. - Спільно з однолітками бере участь у громадських заходах або організовує їх. Знання та критичне розуміння (формуємо	
21	Заняття 1. Від ідеї "дружби народів" до узаконеного «homo soveticus». (Інформаційно-практичне обговорення проблеми) - Російський шовінізм під обгорткою розпропагованих радянських ідеологем про: "пролетарський інтернаціоналізм"; "союз братніх народів"; "дружба народів"; "радянський народ". - Ідеологічні міфи навколо теми "дружба народів": - Міф про "три братні слов'янські народи"; - Міф про "російського старшого брата"; - Міф про "український народ як частину російського народу"; - Міф про "прогресивний російський народ";		

	- Міф про “любов Москви до України” ; - Міф про “возз’єднання” України з Росією; - Міф про “добровільне входження до Союзу” - Міф про “право націй на самовизначення”; - Міф про “визволення Західної України”; - Міф про “право виходу з СРСР”; - Міф про “буржуазний націоналізм”; - Міф про “народи - зрадники” . (На вибір вчителя 4-5 прикладів) • Аналіз інформаційних кейсів, обговорення декількох проєктів з матеріалів конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії» • Обговорення випереджувального завдання до наступного уроку.	знання та критичне розуміння історії) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u> • Може дати оцінку вплив тоталітарної пропаганди на стан відносин між народами <u>Середній рівень:</u> • Наводить приклади історичних міфів, стереотипів та упереджень щодо окремих народів. • Підтримує думку про те, що деструктивна пропаганда шкідлива для людини. <u>Достатній рівень:</u> • Може пояснити, у чому полягає позитивний вплив міжкультурного діалогу на суспільство . • Може критично осмислити, як наві’язаний ззовні «комплекс малоросійства» деформує ідею української державності, національну та громадянську ідентичність українців . <u>Високий рівень:</u> • Може визначити та описати складові української національної і громадянської ідентичності. • Може протистояти пропаганді як явищу, що порушує основні
22	Заняття 2. Складання плану проєкту. Знайомство з методами дослідження. • Обговорення і визначення декількох можливих напрямків дослідження Темі 2 у місцевій громаді. • Об’єднання учнів у декілька груп та розподіл обраних тем між групами. • Визначення джерел інформації (об’єктів, артефактів, респондентів місцевої громади)	

	• Розподіл обов'язків щодо збору та опрацювання інформації. • Обговорення основних правил збору інформації. • Знайомство з різними методами збору інформації.	принципи культури добросусідства.	
23	Заняття 3. Систематизація зібраних матеріалів. Підготовка до презентації проєктів. • Презентація у класі зібраних матеріалів. • Фронтальне обговорення презентованої інформації. • Аналіз та систематизація зібраної інформації. • Визначення аудиторії для якої готуватиметься презентація. • Обговорення у групах форми презентації та способу оприлюднення результатів дослідження. • Визначення місця, дати та необхідного часу для успішної презентації.		
24	Заняття 4 Презентація проєктів. Рефлексія. Висновки		
25	Учнівська науково-практична конференція. (1год)		
	Тема 3 . Економіка УРСР: “перлина в короні більшовицької імперії” чи “сировинний ресурс для	<u>До тем 3-4</u> <u>Цінності</u> (формуємо переконання, що повага до	

26	будівництва “світлого майбутнього” (4 години) Заняття 1. Економіка України: “перлина в короні більшовицької імперії” чи “сировинний ресурс для будівництва “світлого майбутнього”. (Інформаційно-практичне обговорення проблеми) • Ідеологічні засади, на яких будувалась радянська економіка: - Побудова комунізму неможлива без: знищення приватної власності, товарно-грошових відносин, ринку; - Держава - найефективніший власник і менеджер; - Праця та оборона - два стовпи радянської економіки; - Праця на користь держави - обов'язок будівника комунізму; - Від кожного - за здібностями, кожному - за працею; - Ворожий “загниваючий Захід”; - Фінансування світового комуністичного руху - вияв пролетарської солідарності. • Ідеологічні міфи про радянську економіку та спосіб життя: - про “ефективність планової економіки”; - про “єдність та гармонійний розвиток національних економік”;	<i>людської гідності та прав людини - основоположні засади мирного співіснування людства)</i> Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> • Стверджує, що права і свободи людини є фундаментальними цінностями. • Підтримує думку, що держава зобов'язана гарантувати права та основоположні свободи всім, хто знаходиться під її юрисдикцією. • Звертає увагу на те, що тоталітарні держави лише формально декларують визнання прав людини. • Демонструє негативне ставлення до пропагандистських ідеологем як: <i>“диктатура пролетаріату”;</i> <i>“воєнний комунізм”;</i> <i>“світова соціалістична революція”;</i> <i>“зміна світу і людини в ім'я комунізму”;</i> <i>“революційна доцільність/ законність”, “смертна кара як вища міра соціалістичної справедливості”;</i> <i>“класова боротьба”;</i> <i>“ідея войовничого</i>
----	--	--

	- про “переваги командно-адміністративної системи управління господарством”; - “про надзвичайну ефективність радянської навздогінної модернізації”; - про “колективізацію, як найкоротший шлях до процвітання села”; - про “масовий трудовий ентузіазм в СРСР”; - про те, що “СРСР виробляє найякісніші товари”; - про “добробут населення та соціальну справедливість в СРСР”; - про “бережне ставлення до природи в СРСР”; - про “переваги російсько-орієнтованої української економіки” (На вибір вчителя 4-5 прикладів) ● Аналіз інформаційних кейсів, обговорення декількох проєктів з матеріалів конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії» ● Обговорення випереджувального завдання до наступного уроку	комунізму”; “терор”, “репресії”, “війна”. <u>Середній рівень</u> ● Відстоює думку про те, що будь-яка влада має бути обмеженою. ● Стверджує, що кожна людина може захищати свої права від посягань держави. <u>Достатній рівень</u> ● Аргументовано доводить, що дотримання прав людини не може бути лише внутрішньою справою держави. ● Активно заперечує думку про допустимість обмеження громадянських і політичних прав на користь “реалізації” соціально-економічних прав. <u>Високий рівень</u> ● Відстоює думку про те, що права людини є головною цінністю, основою і рушійною силою світопорядку. <u>Ставлення</u> (Формуємо прийняття невизначеності та неоднозначності) <u>Учень/учениця:</u> <u>Початковий рівень</u> ● Демонструє зацікавленість до неоднозначних оцінок подій радянської минувшини.	
--	--	---	--

27	Заняття 2. Складання плану проєкту. Знайомство з методами дослідження. • Обговорення і визначення декількох можливих напрямків дослідження Теми 3 у місцевій громаді. • Об'єднання учнів у декілька груп та розподіл обраних тем між групами. • Визначення джерел інформації (об'єктів, артефактів, респондентів місцевої громади) • Розподіл обов'язків щодо збору та опрацювання інформації. • Обговорення основних правил збору інформації. • Знайомство з різними методами збору інформації.	• Легко знаходить спільну мову з людьми (однокласниками), які по іншому оцінюють ситуацію. • Засуджує насилля у будь-якій формі. <u>Середній рівень</u> • Визнаючи за кожною людиною право на свободу слова, демонструє здатність утримуватися від осуду та критиканства. • Виявляє готовність взаємодіяти з людьми з відмінними ідеями та цінностями. <u>Достатній рівень</u> • Конструктивно працює в команді задля досягнення спільної мети. • Щиро визнає власні помилки і демонструє готовність йти на компроміси. • Відверто засуджує мову ворожнечі <u>Високий рівень</u> • Висловлює задоволення від розв'язання неоднозначних проблем. • Конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх. • Обґрунтовує необхідність
28	Заняття 3. Систематизація зібраних матеріалів. Підготовка до презентації проєктів. • Презентація у класі зібраних матеріалів. • Фронтальне обговорення презентованої інформації. • Аналіз та систематизація зібраної інформації. • Визначення аудиторії для якої готуватиметься презентація. • Обговорення у групах форми презентації та способу оприлюднення результатів дослідження. • Визначення місця, дати та необхідного часу для успішної презентації.	• Конструктивно працює в команді задля досягнення спільної мети. • Щиро визнає власні помилки і демонструє готовність йти на компроміси. • Відверто засуджує мову ворожнечі <u>Високий рівень</u> • Висловлює задоволення від розв'язання неоднозначних проблем. • Конструктивно реагує на випадки утисків, насилля та вияви нерівності або несправедливості, не замовчує їх. • Обґрунтовує необхідність

29	Заняття 4 Презентація проєктів. Рефлексія. Висновки Тема 4. Поняття “війни і миру” в радянській пропаганді. (4 години)	доброчесно та у правовий спосіб утверджувати свої права. Вміння (формуємо гнучкість та вміння адаптуватися) Учень/учениця: <u>Початковий рівень</u> • Може поставити себе на місце іншої людини. • Може змінити свою думку, якщо отримав/ла раціональне обґрунтування іншої позиції. <u>Середній рівень</u> • Може аргументовано пояснити у яких випадках варто змінювати своє рішення. • Для вирішення будь-яких проблем спирається на власний життєвий досвід, адаптує раніше здобуті знання та вміння, шукає нову додаткову інформацію. • Може запропонувати різні способи вирішення проблеми. <u>Достатній рівень</u> • Демонструє здатність до нових видів діяльності, здатність приймати нестандартні рішення. • Може легко переходити від одного	
30	Заняття 1. Поняття “війни і миру” в радянській пропаганді. (Інформаційно-практичне обговорення проблеми) Ідеологічні засади трактування проблем війни та миру в СРСР: - Загроза з боку буржуазного імперіалізму; - Класова боротьба - це завжди війна (громадянська, соціальна, національна, релігійна ...); - Війни та революції - прояви класової боротьби - Експорт пролетарської революції; - Допустимість світової війни в ім'я повної перемоги комунізму; - Існування “революційних (прогресивних)” та “контрреволюційних (реакційних)” народів/націй; - Право на насильство задля “комуністичної справедливості”. Міфи: - Міф “Тільки війна/революція може вдосконалити суспільство”		

31	- Міф про те, що “великий, могутній Радянський Союз вів лише оборонні війни”; - Міф “СРСР - миротворець, гарант миру і справедливості у світі”; - Міф про «Велику Вітчизняну війну»; - Міф - “Ми /Радянська Росія/ «звільнили Європу””; - Міф про “звитяжний російський народ-переможець”, Міф «Росія могла перемогти нацистів і без українців»; - Міф “Деды воевали» проти нацизму, їхні онуки воюють проти “неонацистів-українців”. - Міф про “приниження Росії Заходом”; - Міф «Ніхто не забутий, ніщо не забуде». <i>(на вибір учителя 4 - 5 варіантів)</i> - Аналіз інформаційних кейсів, обговорення декількох проєктів з матеріалів конкурсу «Радянське минуле: (пере)осмислення історії» - Обговорення випереджувального завдання до наступного уроку Заняття 2. Складання плану проєкту. Знайомство з методами дослідження. - Обговорення і визначення декількох можливих напрямків дослідження Теми 3 у місцевій громаді.	способу діяльності до іншого <u>Високий рівень</u> - Демонструє вміння виконувати завдання, які не передбачають єдино правильного рішення. - Може змінити свій звичний спосіб мислення відповідно до потреб та обставин. - Може змінити свою поведінку, щоб зробити її прийнятною для інших <u>Знання та критичне розуміння</u> (формуємо знання та критичне розуміння світу.) Учень/учениця: <u>Початковий рівень:</u> - Може пояснити значення основних ідеологем. - Може пояснити, чому кожен зобов’язаний поважати права інших. <u>Середній рівень</u> - Може критично осмислювати взаємозв’язки між правами людини, миром та безпекою у світі. - Може описати наслідки впливу пропаганди в новітній історії. - Критично оцінює роль людей та урядів держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН
----	---	---

	• Об'єднання учнів у декілька груп та розподіл обраних тем між групами. • Визначення джерел інформації (об'єктів, артефактів, респондентів місцевої громади) • Розподіл обов'язків щодо збору та опрацювання інформації. • Обговорення основних правил збору інформації. • Знайомство з різними методами збору інформації.	<u>Достатній рівень</u> • Може пояснити як люди можуть захищати себе від пропаганди. • Може критично осмислювати проблеми в царині прав людини, що постають у його/її громаді та суспільстві. <u>Високий рівень</u> • Може критично осмислювати, як міжкультурне спілкування впливає на взаємовідносини людей, які мають різну культурну належність.	
32	Заняття 3. Систематизація зібраних матеріалів. Підготовка до презентації проєктів. • Презентація у класі зібраних матеріалів. • Фронтальне обговорення презентованої інформації. • Аналіз та систематизація зібраної інформації. • Визначення аудиторії для якої готуватиметься презентація. • Обговорення у групах форми презентації та способу оприлюднення результатів дослідження. • Визначення місця, дати та необхідного часу для успішної презентації.	• Може критично осмислювати зв'язки між соціально-економічними, суспільно-політичними культурними процесами. • Може пояснити, як особистий вибір, політичні дії та моделі споживання впливають на розвиток різних країн.	
33	Заняття 4 Презентація проєктів. Рефлексія. Висновки		
34	Учнівська науково-практична конференція. (1год) Урок резерву (1год)		

35

Орієнтовний перелік ключових термінів:

Пропагандистський міф, ідеологема, історична пам'ять, усна історія, проєкт, опитування, інтерв'ю.

**Рекомендовані інформаційні кейси до тем
Розділу 3. “Образ України у радянській пропаганді”.**

До теми 3.1

“Українська ідентичність крізь призму радянської пропаганди”.

Урок 1.1

- **Ресурси для інформаційно-практичного обговорення проблеми:**
 - **Проект “Райдуга кольорів радянського минулого в історії однієї маленької жінки”**
Черкаська ЗОШ I-III ступенів №5 Черкаської міської ради та Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів №28 Черкаської міської ради
Режим доступу: <http://2815259.dialogos.web.hosting-test.net/project.php?id=104> (Дивитися рубрику: “Відео”)
 - **Проект «А ми по-своєму» під наглядом КПРС!»**
ДНЗ “Здолбунівське вище професійне училище залізничного транспорту”
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=49> (Дивитися рубрику: “Історія”)
 - **Проект “Родина Созоніків: залишитись українцями в Сибіру!.**
ЗОШ I-III ст. с.Буцин
Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/project.php?id=1284> (Дивитися рубрику: “Презентація”)
 - **Проект “Брати Григоренки: одна родина, різні долі”**
Опорний заклад “Пришибський ЗЗСО I-III ступенів Пришибської сільської ради Кременчуцького району”
Режим доступу: <http://2815259.dialogos.web.hosting-test.net/project.php?id=25> (Дивитися рубрику: “Презентація”)
 - «Міфи та наративи російської пропаганди, які руйнують українську ідентичність, на півдні та сході України: викриття та спростування». Відеоресурс. Режим доступу: <https://rmva.gov.ua/news/1719815376/>
- **Орієнтовний перелік випереджувальних завдань, що допоможуть учням визначитися з темами проєктів.**

- Дізнайтеся у старших людей вашої громади якою мовою частіше звучали їхні улюблені пісні.
- Завітайте до місцевої бібліотеки і розпитайте, що читали люди у ті часи.
- З'ясуйте, чи правда, що в Радянському Союзі у містах було соромно розмовляти рідною (не російською) мовою?
- Поцікавтеся у батьків, чому російський народ називають “старшим братом”, якщо Київ був заснований задовго до заснування Москви?
- Роздивіться, у що були одягнені люди на фотографіях з ваших старих сімейних альбомів. Чи присутні в їхньому одязі елементи національного вбрання?
- Поцікавтеся, які імена були популярними в СРСР. Чим керувалися батьки, вибираючи ім'я дитині?
- Запитайте в родичів, які навчалися у радянській школі, чи був у них предмет “Історія України”.
- Попросіть дорослих пригадати, ким вони себе відчували: громадянами СРСР чи громадянами УРСР.
- Зберіть якомога більше варіантів відповідей на запитання: “Чому в Радянському Союзі союзні республіки втратили свої історичні назви?”
- Уточніть у дорослих, які вас оточують, зміст радянської ідеології: “Якщо росіяни і українці - єдиний народ, а це значить, що українці це росіяни, то чому не навпаки?”
- Знайдіть на території вашої громади маркери української ідентичності (можливо, спогади про них), що збереглися з часів СРСР. Дізнайтесь, чи всіх українців радянська влада вважала “мазепинцями”, “петлюрівцями”, “бандерівцями”.

До теми 3.2

“Дружба народів” як інструмент для панування “центру” над республіками”

Урок 2.1

- **Ресурси для інформаційно-практичного обговорення проблеми:**
 - **Проект «Дружба народів: відлуння через роки».**
КЗ "Черешенський ліцей" Чернігівської обласної ради.
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=24>
(Дивитися рубрику: “Історія”)
 - **Проект «НЕ братські народи. Переосмислення».**
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=31>
(Дивитися рубрику: “Відео”)
 - **Проект “Сто перший кілометр, який став долею (про долю депортованих західних українців)”**

Роздольненська ЗОШ I-III ступенів Великоновосілківської районної ради
Донецької області

Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/project.php?id=1480>

(Дивитися рубрику: “Презентація”)

- **Проект “Міжнаціональні шлюби в СРСР як шлях до "злиття націй" Науковий ліцей #3 м.Полтави”**

Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/project.php?id=1270>

(Дивитися рубрику: “Презентація”)

- За міфом дружби народів ховається геноцид! В'ятрович про фейкову спорідненість України й Росії. Відеоресурс.

Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=YjfYGlx2XVw&t=97s>

- **Орієнтовний перелік випереджувальних завдань, що допоможуть учням визначитися з темами проєктів.**

- Знайдіть в найближчій бібліотеці чи у краєзнавчому музеї приклади радянських плакатів про дружбу народів. Які образи там були центральними?
- Дізнайтеся думку дорослих, щодо ідеологем про “братні народи”. Вона лише про українців, білорусів, росіян чи про всіх громадян СРСР?
- Знайдіть в сімейних архівах листи, поштівки, марки. Якою була географія спілкування в Радянському Союзі?
- Запишіть спогади мешканців вашої громади, які в часи Радянського Союзу відвідали Москву. Чи бачили вони ознаки того, що це союзна столиця “республік-сестер”.
- Дізнайтесь від колишніх військовослужбовців, як уживалися між собою представники різних національностей в радянській армії.
- Дізнайтесь, чому цілі народи в СРСР мали образливі прізвиська? Над ким частіше кепкували зі сцени гумористи? Про кого розповідали анекдоти?
- Дізнайтесь, яким було ставлення до міжетнічних шлюбів у вашій громаді.
- Поцікавтеся у вчителів-пенсіонерів, яким був національний склад учнів вашої школи за часів СРСР.
- Дізнайтесь, які заходи, присвячені дружбі народів, проводились в радянській школі.
- Розпитайте, чи працював у вашій школі Клуб інтернаціональної дружби.

- Запитайте у воїнів ЗСУ, волонтерів, чому радянська модель дружби народів врешті-решт, призвела до російсько-української війни та інших збройних конфліктів між колишніми республіками СРСР.

До теми 3.3

“Економіка УРСР: “перлина в короні більшовицької імперії” чи “сировинний ресурс для будівництва “світлого майбутнього”

Урок 3.1

- **Ресурси для інформаційно-практичного обговорення проблеми:**

- **Проект** “Ставлення українців до праці у тоталітарному та посттоталітарному суспільстві”.
ВСП "Житомирський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету"
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=115>
(Дивитися рубрику: “Історія”)
- **Проект** “Радянське село: між міфом і реальністю”
Бабинський ліцей Іллінецької міської ради Вінницької області
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=10>
(Дивитися рубрику: “Посилання”)
<https://drive.google.com/drive/folders/1keRkMdoXmWlwNZ1nudaFV6rxdAMed8N2>)
- **Проект** “Каховське водосховище – ціна надбаного і втраченого”
Комунальний заклад “Нікопольська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ст. №23”
Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/project.php?id=1439>
(Дивитися рубрику: “Презентація”)
- **Проект** “Все життя наше - колгосп: будні і свята”
Середкевицький ЗЗСО І-ІІІ ст. Львівської області
Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/proect.php?id=1537>
(Дивитися рубрику: “Відео”)
- **Проект** “Вибухова історія, замовчувана роками”
Красноградський заклад загальної середньої освіти
Режим доступу: <https://competition-2020.novadoba.org.ua/project.php?id=1473>
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=59>

(Дивитися рубрику: “Презентація”)

- **Орієнтовний перелік випереджувальних завдань, що допоможуть визначитися з темами проєктів.**

- Дізнайтесь, де і ким працювали ваші родичі в часи СРСР.
- Розпитайте очевидців, чи були у вашій громаді люди, чию працю ставили в приклад іншим. Як влада заохочувати людей за добросовісну працю? Чи завжди той, хто самовіддано працював, отримував гідну фінансову винагороду?
- Дізнайтесь, де на території вашої громади стояла Дошка пошани. Поспілкуйтеся з людьми, чиї портрети були на ній розміщені.
- Поцікавтеся у конкретних людей, які брали участь у комуністичних суботниках, чим відрізнявся “суботник” від традиційної в українській громаді “толоки”.
- З’ясуйте, чи могла людина в СРСР відмовитися від участі в соціалістичному змаганні.
- У Радянському Союзі казали: “Хто не працює, той не їсть!” Дізнайтесь, чи ставали багатими ті, хто багато працював?
- Запитайте знайомих дорослих, що було ознакою заможності родини в радянський час. Складіть перелік престижних, статусних речей.
- Які товари повсякденного попиту в Радянському Союзі традиційно вважали якісними? Чи були вони у вільному доступі?
- Дізнайтесь з досвіду ваших родичів, що можна було купити на одну зарплату в СРСР. Скільки зарплат коштував автомобіль?
- Запитайте, що означав вислів “викинули товар”. Звідки “діставали” дефіцит? Чому “ганялися” за імпортом?
- Дізнайтесь, кого влада називала “тунеядцем”. Яким було життя у нероб?
- Знайдіть, на прикладі вашої громади, докази руйнівного впливу на природу радянського способу господарювання. Поцікавтеся, чи виправданою була завдана шкода.

До теми 3.4

“Поняття “війни і миру” в радянській пропаганді”.

Урок 4.1

- **Ресурси для інформаційно-практичного обговорення проблеми:**

- **Проект “Фальшива миролюбність радянського ядерного потенціалу”**
Відокремлений підрозділ «Науковий ліцей» Державного університету «Житомирська політехніка»

Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=69>

(Дивитися рубрики: “Сучасність”. “Презентація”)

- **Проект** “Нести тяжко, кинути шкода. Колишній крейсер " Україна" як уламок радянської епохи”
Миколаївський ліцей № 41
Режим доступу: <http://2815259.dialogos.web.hosting-test.net/project.php?id=42>
- (Дивитися рубрику: “Посилання”)
- **Проект** “Війна в Афганістані: історію не можна переписувати, але її можна переосмислити”
ВСП "ППФК НТУ "ХПІ"
Режим доступу: <http://2815259.dialogos.web.hosting-test.net/project.php?id=26>
(Дивитися рубрику: “Посилання”)
- **Проект** “Пам`ять і пам'ятники - від минулого до сучасного”
Нововодолазький ліцей № 3 Нововодолазької селищної ради Харківської області.
Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/work-inside.php?id=82>
(Дивитися рубрику: “Відео”)
- **Відеопроєкт** "Війна і міф. Розвінчуємо радянські міфи"
- Інститут національної пам'яті:
 - “ Міф ніхто не забутий, ніщо не забуто”. (відео)
https://www.youtube.com/watch?v=Fu1_rcHyhXw&list=PLitKlb_cEygeiFCTal-22OJlaye9RY-iE&index=23
 - Міф “Народ - визволитель”. (відео)
https://www.youtube.com/watch?v=DoWWlb2K5vk&list=PLitKlb_cEygeiFCTal-22OJlaye9RY-iE&index=6
 - Міф про “Велику Вітчизняну війну”. (відео)
https://www.youtube.com/watch?v=s4xtacGmlK0&list=PLitKlb_cEygeiFCTal-22OJlaye9RY-iE&index=4
 - Міф “Росія могла перемогти нацистів і без українців”. (відео)
https://www.youtube.com/watch?v=oXxkJ11Szkc&list=PLitKlb_cEygeiFCTal-22OJlaye9RY-iE&index=28
- **Орієнтовний перелік випереджувальних завдань, що допоможуть учням визначитися з темами проєктів.**
- Запишіть зі спогадів старожилів крилаті вислови, примовки про війну і мир, що використовуються ними у повсякденних розмовах.
Поміркуйте, про що вони свідчать.

- Поцікавтеся в очевидців що, за часів СРСР, зміцнювало віру в непереможність радянської армії. Чи були люди, які сумнівалися у військовій могутності СРСР?
- Попросіть людей пригадати, як вони особисто ставилися до інформації про перебування радянської армії за межами СРСР.
- Дізнайтесь, чи була престижною служба в радянській армії. Для чого організовували проводи до армії? Роздивіться на світлинах з проводів загальний настрій людей.
- Підготуйте перелік запитань для інтерв'ю з мешканцями громади, що служили в радянській армії.
- Поговоріть зі свідками радянської доби та дізнайтесь, які воєнізовані свята були традиційними у радянській школі. В яких заходах брали участь ваші співрозмовники?
- Запитайте у тих, хто дивився трансляцію військових парадів на Червоній площі у Москві, якою, на їхню думку, була головна мета цих парадів.
- Поміркуйте, який образ війни вимальовується в уяві людини від споглядання пам'ятників та меморіалів, присвячених подіям Другої світової війни у вашому населеному пункті, в районі та області.
- Дізнайтесь, чи справді люди в Радянському Союзі все життя чекали на війну й морально до неї готувалися.
- Поцікавтеся, ким радянська пропаганда лякала людей та які методи і засоби для цього використовувала. Зі слів співрозмовників створіть "портрет залятого ворога" СРСР.
- Розпитайте людей поважного віку у вашій громаді, чи не здається їм, що події 24 лютого 2022 року чимось схожі на події 22 червня 1941 р.
- Поговоріть з захисниками/захисницями України, запитайте у них: "Чому росіяни кажуть про війну: "Можем повторить!", а українці: "Ніколи більше!"

Міжпредметні зв'язки

7 клас.

- **Мистецтво. (інтегрований курс).** Модуль 3. Мистецтво і медіа.

9 клас.

- **Основи правознавства.**
Розділ 1. Основи теорії держави і права.
Розділ 3. Основи конституційного права України.
Мистецтво. Мистецтво в культурі сучасності

10 клас

- **Історія України.**
Розділ 4. Україна у складі тоталітарної імперії - Союзу радянських Соціалістичних Республік.
- **Всесвітня історія.**
Розділ 3. Провідні держави світу в міжвоєнний період.
Розділ 8. Повсякденне життя та культура в першій половині XX ст.
- **Громадянська освіта. (Інтегрований курс).**
Розділ 2. Права і свободи людини.
Розділ 5. Світ інформації, мас медіа та медіа грамотність.

11 клас.

- **Історія України.**
Розділ 1. Україна в повоєнний період.
- **Українська література.**
Розділ. «Розстріляне відродження»
Розділ. «Літературне шістдесятництво».
Розділ. «Митець і суспільство».
Розділ. «Стоїчна українська поезія».
- **Спецкурс «Основи критичного мислення».**

Методологічний та практичний посібник для ВЧИТЕЛЯ

1. Тоталітарна пропаганда. Уроки української історії XX - XXI ст. Посібник для вчителів та учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів. / Автор. колектив: Петро Кендзьор, Людмила Махун, Елла Ситник, за редакцією Петра Кендзьора, 2024, — 68с; іл. Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/files/%D0%9E%D0%BD%D0%BB%D0%B0%D0%B8%CC%86%D0%BD-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%B2%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B2%201.pdf>
2. «Історія як пропаганда». Навчальне видання. Керівник проєкту та упорядник: Андрій Ферт. Автори текстів: Антон Лягуша, Наталя Шліхта, Ольга Коляструк, Марина Кафтан, Андрій Ферт. Автори завдань: Олександр Охріменко, Ірина Костюк. Київ, DVV International Ukraine, 2024. Режим доступу: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/Vika/Istoriia_iak_propahanda_posibnyk.pdf
3. «Як працювати з радянським минулим на уроках історії». За матеріалами конкурсу учнівських історичних проєктів «Радянське минуле: (Пере)осмислення історії» Посібник Авторський текст – Наталя Шліхта Упорядники – Людмила Махун, Елла Ситник, Наталя Шліхта Передмова – Петро Кендзьор, Андрій Ферт. Наукова редакція – Наталя Шліхта Київ, 2020. Режим доступу: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications/Posibnyk_final.pdf
4. Кейси методичних практик від вчителів України. Режим доступу: <https://competition.novadoba.org.ua/cases.php>
5. «Команда UA» — онлайн-збірник науково-методичних публікацій учасників програми підвищення кваліфікації вчителів, які працюють у сфері історичної та громадянської освіти. Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1zwwD8vHHu2SHFGlyCN00WU_d5jmN_O-5/view
6. Разом на одній землі. Історія України багатокультурна: навч. посібн. - Львів :ЗУКЦ, 2012. - 332 с.. Режим доступу: <https://ww2.novadoba.org.ua/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%BC-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B9-%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%96>

7. Спільна історія. Діалог культур: Навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів та студентів вищих навчальних закладів — Львів : ЗУКЦ, 2013. — 256 с. Режим доступу: <https://www.novadoba.org.ua/library-spilna-istoriya-dialog-kultur-ua>
8. Перехрестя культур. Країни Чорноморського регіону та суспільно-політичні зміни в ХІХ–ХХ ст. Посібник для вчителя. -2015. Режим доступу: https://www.euroclio.eu/wp-content/uploads/2019/10/Teacher_UAto-web.pdf
9. Суспільна акція школярів України “Громадянин”. Методичний посібник для вчителя-консультанта учнівського суспільного проекту у загальноосвітн. навч. закл./За ред. П. Кендзьора, О. Войтенка. Львів: НВФ “Українські технології”, 2003.— 56 с. Режим доступу: https://www.novadoba.org.ua/pdf/20191029_144726_%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%BD.pdf
10. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання/О.Пометун. - К.,2007. - 144с.
11. Каганов Ю. О. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с., іл. Режим доступу: https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/Kahanov_Maket_1.pdf
12. “Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами” / методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/sites/1/inkluzyvne-navchannya/2024/07/29/Otsinyuvannya.navch.dosyahn.uchniv.z.OOP-metodrekomentatsiyi-2024.pdf>